

SECTION 8

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 37(092)(460)“1890/1899”

Зайченко Н. І.

докт. пед. наук, професор, професор кафедри
соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук
Національний університет “Чернігівський колегіум”
імені Т. Г. Шевченка

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4961-4711>

УНАМУНІВСЬКИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС 1890-Х РОКІВ: ФОРМУЛИ МОДЕРНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Велична постать іспанської філософії – мислитель Мігель де Унамуну (Miguel de Unamuno y Jugo) (29.09.1864, Більбао – 31.12.1936, Саламанка) – справив міцний, епохальний вплив на становлення модерної соціальної педагогіки в Іспанії.

Через чотири дні після смерті Мігеля де Унамуну Хосе Ортега-і-Гассет (Jose Ortega y Gasset) написав у “Ла Насьон”: “Голос Унамуну лунав по всій Іспанії упродовж чверті століття. Тепер, коли він відійшов у вічність, боюся, що нашу країну чекає епоха страшної тиші” [1].

В Унамунівському філософському дискурсі 1890-х років відбилися новітні найзначущі соціально-педагогічні ідеї про всезагальне народне просвітництво та формування колективного (народного) духу. Зокрема, в есе “Про сучасну кризу в Іспанії” (La España Moderna, 1895) Мігель де Унамуну констатував, що теперішнє іспанське суспільство роз’єднано і для того, щоби подолати цю кризу, необхідно пробудити інтраспоконвічний колективний дух народу. “Коли стверджують, що у колективному дусі народу, у Volkgeist, є дещо більше за загальну суму характеристик індивідуальностей, котрі складають його, тим самим стверджують, що у ньому так чи інакше живуть всі характери всіх його представників; визнають наявність колективного німба, бездонність всезагальної душі, де існують і виявляються всі почуття, бажання і стремління, які не узгоджуються в остаточному вигляді; стверджують, що немає певного індивідуального мислення, не втілюваного у

мисленні інших, навіть протилежних йому суб'єктів, що існує справжня народна підсвідомість. Колективний дух, якщо він живий, є психічною сутністю зв'язку між його носіями, з'єднуючи усе воєдино”, – роз'яснював філософ [2, с. 212–213].

Про те, що у колективному дусі втілюються всі індивідуальності, а кожна людина твориться всім людством, Мігель де Унамуну продовжував розмірковувати у нарисі “Цивілізація і культура” (Ciencia Social, 1896). Мислитель зазначав: “Нова людина, людина по-справжньому нова, – це оновлення всіх людей, адже дух її поширюється на всіх; це ще одна сходинка у тяжкому сходженні людства до над-людства. Усі цивілізації слугують лише для продукування культури, а культура творить людей. Культ людини – мета цивілізації, людина – це найвище творіння людства, вічний історичний факт” [3, с. 74].

Мігель де Унамуну вважав, що людина має прийти до спільності через зміну самої себе. Це оригінальна формула соціальної педагогіки: не можна змінити суспільство, не змінивши себе, і далі – змінюючись, суспільство викличе зміну кожного, хто його складає. Філософ підкреслював: “Суспільство і світ можуть існувати для мене тільки в якості об'єкта, на який спрямовано моє пізнання; вони існують у мені, бо я сам є суспільством і світом. Усе суспільство – в усіх людях і в кожній окремій людині” [3, с. 75].

У замітці “Мислення і діяльність” (Las Noticias, 4 липня 1899 року) Мігель де Унамуну стверджував: “Філософія кожного має пояснювати увесь світ крізь призму одного темпераменту. Кожен із нас має характер і спосіб буття, які виділяють і відрізняють його від усіх інших, кожен із нас має те, що можна назвати його особистим рівнянням, із якого слідує його типові дії. Наша найважливіша справа виявити це рівняння і розв'язувати його у нашому житті, роблячи наші інстинкти осмисленими та перетворюючи у свідоме наше несвідоме” [4, с. 1].

На погляд Мігеля де Унамуну, іспанський народ має заглибитися в усвідомлення власного буття, а не запозичувати ідеали в інших народів; він має замислитися над власним способом буття, вивчити своє коріння і розвинути власну індивідуальність. У кожному народі таїться світовий ідеал, але кожний народ бачить життя на свій манер, і, коли історія йде не за філософією народу, вона приводить його до руїни або занепаду. Так сталося з Іспанією. “Іспанський народ увірував

у свою місію “ad extra” і зовсім не урозумів місію “ad intra”, – зауважував філософ [4, с. 1].

У статті “Про вищу освіту в Іспанії” (Revista Nueva, 1899) [5], [6] Мігель де Унамуно наголошував на тому, що корінь глибокої депресії, від якої нині страждає іспанський народ, – у зневазі народної освіти. “Необхідно створити віру, справжню віру у навчання, а твориться ця віра у навчанні із нею, із живою вірою. Найперша справа освіти – спиратися на властиву навчанню сутність. А наша освіта вбиває бажання вчитися”, – писав педагог [5, с. 835].

Мігель де Унамуно доводив, що сформувати народну свідомість поза освітнім шляхом – неможливо. Це – інша важлива формула модерної соціальної педагогіки. Усезагальне народне просвітництво – ґрунт, на якому зростатиме колективний дух (народна свідомість), на якому і можливе тільки народне самопізнання. Провідну роль у формуванні іспанської народної свідомості мають взяти на себе університети. Із “храмів рутини і вульгарності”, “хоспісів сектантських викладачів” університети мають перетворитися на справжні “школи праці” та “храми істини”. Саме університети мають стати поводитирями у справі народного просвітництва та “відкритті Іспанії іспанцям” [6, с. 169].

Мігель де Унамуно пояснював, що іспанський народ має укріпитися у колективному дусі, пізнати себе і власне коріння, заглибитися у іспанську душу (intraespañolizarnos), а згодом відкритися світу, передусім європейському простору. Таким чином здійснюватиметься подвійна праця: формування іспанців та одночасне формування з них європейців, адже іспанський народ має спільне коріння з європейськими народами.

Сенс життя народ має пізнати сам, роботою власного колективного духу (самосвідомістю). “Тільки власним пізнанням і пізнанням навколишнього світу ми можемо здобути ідеал життя і віру в нас самих. Тільки так, замість того, щоб даремно укріплюватися, прагнучи сформуватися як людський тип, відповідний сучасному тимчасовому цивілізаційному періоду, ми маємо сформуватися як наш власний тип, віруючи, що у мінливому цивілізаційному річищі його час настав. Замість того, щоби перетворюватися на англійців, ставатимемо дедалі більше іспанцями. А для цього, я повторюю, необхідне ясне усвідомлення нашого колективного духу і світу, який нас оточує”, – розмислював Мігель де Унамуно [6, с. 44].

Унамунівський філософський дискурс 1890-х років – скарбниця оригінальних ідей, що мали значний вплив на іспанське “регенераціоністське покоління” [7, с. 8], [8, с. 19]. Світоглядні орієнтири іспанська модерна соціальна педагогіка на межі XIX – XX століть черпала передовсім у філософії “регенераціоністського покоління”. Творчість Мігеля де Унамуно як ключової постаті “покоління 1898 року” дозволяє побачити масштабність явищ, охоплюваних модерною соціальною педагогікою на етапі її становлення.

Список літератури

1. Miguel de Unamuno y Jugo. URL: <https://historia-hispanica.rah.es/biografias/44412-miguel-de-unamuno-y-jugo>.
2. Unamuno M. Ensayos. T. I. Madrid: Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, Serie II – Vol. 5, 1916. 222 p.
3. Unamuno M. Ensayos. T. III. Madrid: Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, Serie II – Vol. 9, 1916. 240 p.
4. Unamuno M. Pensamiento y accion. *Las Noticias*. Barcelona, Martes 4 de julio de 1899. № 1200, año IV. P. 1.
5. Unamuno M. De la enseñanza superior en España. *Revista Nueva*. Vol. I, 15 de febrero a 5 de agosto de 1899. P. 830–837.
6. Unamuno M. De la enseñanza superior en España. *Revista Nueva*. Vol. II, agosto a diciembre de 1899. P. 1–9; 51–60; 108–114; 165–171; P. 40–44; 59–65.
7. Зайченко Н. І. Сенси освіти в іспанському регенераціоністському дискурсі 1898–1914 років: монографія. Київ: ФОР А. В. Ямчинський, 2020. 202 с.
8. Зайченко Н. І. Іспанський педагогічний дискурс (кінець XIX – перша третина XX ст.): концептуалізація соціальної педагогіки: монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.